

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан гуманітарно-педагогічного факультету
_____ **Тіна САВИЦЬКА**
_____ 2023р.



«СХВАЛЕНО»
на засіданні кафедри міжнародних відносин і
суспільних наук
протокол № 10 від 7 березня 2023 р.
завідувач кафедри
_____ **Олександр ШЕВЧУК**

«РОЗГЛЯНУТО»
Гарант ОІ «Історія та археологія»
_____ **Василь СТІЛЕЦЬ**

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий) рівень

спеціальність 032 Історія та археологія

ОНП Історія України

Гуманітарно-педагогічний факультет

Розробник: доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Стрілець В.В.

Київ – 2023 р.

**1.Опис навчальної дисципліни
«Актуальні проблеми історичного дослідження»**

Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти (освітній ступінь)		
Рівень вищої освіти (освітній ступінь)	третій (освітньо-науковий) рівень	
Галузь знань	03 Гуманітарні науки	
Спеціальність	032 Історія та археологія	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова	
Загальний обсяг годин	180	
Кількість кредитів ECTS	6	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	2	2
Семестр	3	3
Лекційні заняття	30 год	12 год
Практичні, семінарські заняття	30 год	12 год
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна робота	120 год	156 год
Індивідуальні завдання	-	-
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	3	

2. Мета, завдання та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є: сформувати систему знань про актуальні проблеми історичного дослідження.

Курс «Актуальні проблеми історичного дослідження» виходить з необхідності розв'язання таких завдань:

навчити аспірантів належним чином обґрунтовувати обрану ними проблематику;

показати як раціонально обирати підходи та принципи для всебічного та неупередженого вивчення актуального питання;

познайомити з основними актуальними проблемами вітчизняного та закордонного історичного дослідження;

розкрити особливості наукових досліджень за напрямками;

навчити вмінню актуалізації проблематики, обраної для дослідження.

У результаті вивчення дисципліни аспірант повинен:

знати сучасний стан і тенденції розвитку світової і вітчизняної історичної науки; вміти створювати нові знання через оригінальні дослідження, якість яких може бути визнана на національному та міжнародному рівнях; брати участь у наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати свою власну позицію на конференціях, семінарах та форумах; брати участь у критичному діалозі та зацікавити результатами історичного дослідження; проводити критичний аналіз різних інформаційних джерел, конкретних освітніх, наукових та професійних текстів в історичній галузі та суміжних галузей; критично сприймати та аналізувати чужі думки й ідеї, шукати власні шляхи вирішення проблеми, здійснювати критичний аналіз власних матеріалів; генерувати власні ідеї та приймати обґрунтовані рішення.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач:

інтегральна компетентність:

Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері історії та археології, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

- загальні компетентності (ЗК):

ЗК 5. Комплексність та системний підхід до проведення наукових досліджень із дотриманням академічної доброчесності.

ЗК 6. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних наукових джерел, аналізувати та синтезувати її, виявляти не вирішені раніше завдання (проблеми) або їх частини, формулювати наукові гіпотези.

ЗК 10. Здатність бути критичним та самокритичним. Здатність критично сприймати та аналізувати чужі думки й ідеї, шукати власні шляхи вирішення проблеми, рецензувати наукові публікації та автореферати, здійснювати критичний аналіз власних матеріалів.

ЗК 12. Комплексність у прийнятті обґрунтованих рішень.

- спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК 1. Комплексність у проведенні наукових досліджень історії України, зокрема, її аграрної історії.

СК 2. Здатність до ретроспективного аналізу наукового доробку у напрямі дослідження історії.

СК 3. Комплексність у володінні інформацією щодо сучасного стану і тенденцій розвитку світової і вітчизняної історичної науки.

СК 4. Комплексність у проведенні критичного аналізу різних інформаційних джерел, авторських методик, конкретних освітніх, наукових та професійних текстів в історичній галузі.

СК 5. Комплексність у виявленні, постановці та вирішенні наукових задач та проблем в галузі історії.

СК 6. Комплексність у формуванні структури дисертаційної роботи та рубрикації її змістовного наповнення.

СК 7. Здатність створювати нові знання через оригінальні дослідження, якість яких може бути визнана на національному та міжнародному рівнях.

СК 8. Комплексність у публічному представленні та захисті результатів дисертаційного дослідження.

СК 9. Здатність брати участь у критичному діалозі. Здатність брати участь у наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати свою власну позицію.

СК 11. Комплексність у набутті та розумінні значного обсягу сучасних науково-теоретичних знань в історичній галузі та суміжних з ним сферах гуманітарних наук.

СК 13. Здатність відрізнати специфіку підходів до розв'язання вирішення проблем у галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.

СК 15. Здатність до професійного розвитку та самоорганізації, проектування власної кар'єри та готовності до постійного підвищення професійної кваліфікації.

Програмні результати навчання:

РН 01. Використовувати сучасні теоретичні та методологічні досягнення історичної науки.

РН 02. Виділяти невирішені проблеми та прогалини в історіографічному масиві.

РН 06. Застосовувати сучасні методології, методи та інструменти педагогічної та наукової діяльності за фахом.

РН 09. Детально планувати наукове дослідження для вирішення важливої задачі в галузі історії та/або археології.

РН 11. Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проекти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями.

РН 13. Розробляти та реалізовувати наукові та/або інноваційні проекти, які дають можливість переосмислити сформоване та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові проблеми історичної науки з дотриманням норм академічної етики і врахуванням соціальних, економічних, культурних, етнічних та правових аспектів

РН 14. Сприймати, досліджувати та викладати історію України, зокрема, її аграрну історію, в широкому контексті світового історичного процесу.

3.Програма та структура навчальної дисципліни для повного терміну денної(заочної) форм навчання

Назви тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
л			с	лаб	інд	с.р.	л		с	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Основні концептуально-методологічні підходи та джерельно-історіографічна база вивчення актуальних проблем історичного дослідження														
Тема 1. Предмет, хронологічні та географічні рамки курсу	1	8	4	4			12		1	1				16
Тема 2. Періодизація історії: проблеми та сучасні підходи	2	4	2	2			12		1	1				16
Тема 3. Термінологічні і методологічні проблеми курсу	3	8	4	4			12		2	2				16
Тема 4. Джерела та література, їх класифікація	4	4	2	2			12		2	2				14

Тема 5. Новітні підходи до вивчення історії. Сучасні історичні концепції	5	8	4	4			12		1	1			16
Історичні студії та актуальні проблеми історичного дослідження в Україні													
Тема 6. Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків	6	4	2	2			12		1	1			14
Тема 7. Іноземні джерела про історію України.	7	8	4	4			12		1	1			16
Тема 8. Українські джерела з всесвітньої історії.	8	8	4	4			12		1	1			16
Тема 9. Вітчизняна україністика	9	4	2	2			12		1	1			16
Тема 10. Зарубіжна україністика	10	4	2	2			12		1	1			16
Усього годин		60	30	30			120		12	12			156

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Питання актуалізації конкретної історичної проблеми	4
2	Періодизація історії: проблеми та сучасні підходи	2
3	Питання термінології та методології	4
4	Класифікація джерел та літератури	2
5	Новітні історичні концепції	4
6	Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків	2
7	Іноземні джерела про історію України	4
8	Українські джерела з всесвітньої історії	4
9	Вітчизняна україністика	2
10	Зарубіжна україністика	2

5. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань

Контрольні питання

1. Предмет, хронологічні та географічні рамки курсу.
2. Історія як предмет вивчення. Поняття «актуальна проблема історичного дослідження». Проблемно-хронологічний аналіз курсу.
3. Географічно-територіальні межі дослідницького вивчення курсу.
4. Питання актуалізації конкретної історичної проблеми до певної території.
5. Головні проблемні питання сучасної періодизації історії.
6. Зміст поняття «модерна історія».
7. Основні підходи до періодизації історії в різні епохи.
8. Проблема часу в історії. Методика визначення хронологічних меж дослідження.
9. Основні поняття та терміни курсу.
10. Методологія дослідження актуальних проблем історичної науки.
11. Групи історичних джерел та наукової літератури за походженням і характером.
12. Новітні підходи до вивчення історії.
13. Поняття про синкретичність теоретико-методологічної бази сучасної історичної науки.
14. Поняття «культура» і «цивілізація» в сучасній історичній науці
15. Концепція «кінця історії» Френсіса Фукуями.
16. Концепція «зіткнення цивілізацій» Самьюела Хантінгтона.
17. Концепція «осьового часу» Карла Ясперса.
18. Місце України в різних історичних концепціях.
19. Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків.
20. Іноземні писемні джерела про нову і новітню історію України.
21. Російські історичні архіви як джерельні бази з української історії.
22. Американські та британські електронні архівні бази даних як джерельні бази з історії України ХХ ст.
23. Корпус українських нарративних джерел з всесвітньої історії.
24. Українські історичні архіви як джерельні бази з всесвітньої історії.
25. Розвиток українознавства: зародження і формування як науки.
26. Розвиток українознавства за кордоном. Дослідницькі центри україніки в Німеччині, США, Канаді та інших країнах.
27. Міжнародна асоціація україністів. Національні асоціації україністів.

Комплекти тестів

Із названих прихильників цивілізаційного розуміння світового історичного процесу розумів “цивілізацію” як сукупність форми та стилю культури:

- а) Микола Данилевський;
- б) Пітирим Сорокін;
- в) Арнольд Тойнбі;
- г) Освальд Шпенглер.

Україна є:

- а) окремою самодостатньою цивілізацією;
- б) складовою західноєвропейської цивілізації;
- в) складовою східноєвропейської цивілізації;
- г) цивілізаційно неоднорідною спільнотою, до складу якої входять елементи різних цивілізацій.

Яка з названих концепцій розвитку світових цивілізацій ґрунтується на міркуванні, що історія людства обмежена чотирма періодами існування, а саме: доісторичним, стародавнім, імперським, технічним ?

- а) лінійна концепція;
- б) концепція «осьового часу» розвитку;
- в) постмодерністська концепція;
- г) східна екзотерична концепція.

Яка з названих концепцій розвитку світових цивілізацій ґрунтується на вченні про розвиток Космосу згідно із законом Гармонії?

- а) лінійна концепція;
- б) концепція «осьового часу» розвитку;
- в) постмодерністська концепція;
- г) східна екзотерична концепція.

6. Методи навчання.

Метод навчання – взаємопов’язана діяльність викладача та здобувача, спрямована на засвоєння здобувачем системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток. Під час навчального процесу використовуються такі методи навчання:

- залежно від джерел інформації: словесні (лекція, семінари, пояснення тощо);
- за характером передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивний,

дедуктивний, аналітичний, синтетичні;

- за ступенем самостійності мислення: репродуктивний, частково-пошуковий, дослідницький;

- за ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота.

7. Форми контролю.

За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі, розрізняють попередній (вхідний), поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Попередній контроль (діагностика вихідного рівня знань) застосовується як передумова для успішного планування і керівництва навчальним процесом. Він дає змогу визначити наявний рівень знань дня використання їх викладачем як орієнтування у складності матеріалу. Попередній контроль у вигляді перевірки і оцінки залишкових знань проводять також через деякий час після підсумкового іспиту з певної дисципліни як з метою оцінки міцності знань, так і з метою визначення рівня знань з забезпечуючих предметів для визначення можливості сприйняття нових навчальних дисциплін.

Поточний контроль знань є органічною частиною всього педагогічного процесу і слугує засобом виявлення ступеня сприйняття (засвоєння) навчального матеріалу. Управління навчальним процесом можливе тільки на підставі даних поточного контролю. Завдання поточного контролю зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;
- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі;
- виявити рівень опанування навиків самостійної роботи і намітити шляхи і засоби їх розвитку;
- стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Рубіжний контроль знань є показником якості вивчення окремих розділів, тем і пов'язаних з цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей здобувачів. Його завдання - сигналізувати про стан процесу навчання здобувачів для вжиття педагогічних заходів щодо оптимального його регулювання.

Підсумковий контроль здійснюється у формі іспиту здобувачів з метою оцінки їх знань і навиків у відповідності до моделі ОС. Основна мета іспитів - встановлення дійсного змісту знань здобувача за обсягом, якістю і глибиною і вміннями застосовувати їх у практичній діяльності. Рейтинг здобувача із засвоєння дисципліни у балах переводиться у національні оцінки згідно з таблиці «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»:

Для визначення рейтингу здобувача із засвоєння дисципліни **Rдис (до 100 балів)** одержаний рейтинг з атестації **RAT (до 30 балів)** додається до рейтингу з навчальної роботи **Rнр (до 70 балів)**: **R дис= R НР + RAT.**

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

8.Методичне забезпечення

Робоча навчальна програма дисципліни «Актуальні проблеми історичного дослідження»

9. Рекомендована література

Основна:

1. Брайчевський М. Ю. Вступ до історичної науки: Курс лекцій, прочитаних в університеті «Києво-Могилянській академії» / М. Ю. Брайчевський. – К. : Academia, 1995. – 168 с.
2. Важинський С.Е., Щербак Т І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
3. Вирський Д. Початок сучасності: друга хвиля глобалізації, кінець Старого Порядку та Україна (XV – середина XIX ст.). Вид. 2-е, доп. / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2022. –217 с.
4. Вирський Д. Річ Посполита про козаків (1560-і – початок 1650-х рр.) / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2021. – 288 с.
5. Відгук українських істориків на статтю В.Путіна "Про історичну єдність росіян та українців" / Інститут історії України НАН України; Громадський просвітницький проект "Лікбез. Історичний фронт". – К., 2021. – 8 с.
6. Головка В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. – 592 с.
7. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 2019. 656 с.

8. Історичне джерелознавство: Підручник / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; Гол. ред. С. В. Головка. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.
9. Калакура Я. С. Історичне джерелознавство / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – К., 2002.
10. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / А. Є. Конверський. В. І. Лубський. Т. Г. Горбаченко та ін.; за ред. А. Є. Конверського. - Київ: Центр навч. літ-ри, 2010. - 352 с
11. Палеха Ю., Леміш Н. Основи науково-дослідної роботи: навч. посіб. /Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 336 с.
12. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с
13. Плохій С. Українська Кліо: Нариси про історію, істориків та пам'ять. 2-е вид. – Київ: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2022. – 352 с.
14. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 1./Пер. з англ. В. Шовкуна. — К.: Основи, 1995. — 614 с.
15. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 2./Пер. з англ. В. Митрофанова, П. Таращука. — К.: Основи, 1995. — 406 с.
16. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності: національна доповідь / Ред. кол.: С. І. Пирожков, В.А. Смолій, Г.В. Боряк, Я.В. Верменич, С. С. Дембіцький, О.М. Майборода, С.В. Стоєцький, Н. В. Хамітов, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. – К: Ніка-Центр, 2020. – 356 с.
17. From "the Ukraine" to Ukraine: A Contemporary History, 1991–2021 / Edited by M. Rojansky, G. Kasianov, M. Minakov. – Stuttgart: ibidem Verlag, 2021. – 462 p.
18. Luarsabishvili Vladimer. Ideas and Methodologies in Historical Research. New York 2022. – 90 p. // <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003296737/ideas-methodologies-historical-research-vladimer-luarsabishvili>
19. The Burden of the Past: History, Memory, and Identity in Contemporary Ukraine / Edt.: Anna Wylegała, Małgorzata Głowacka-Grajper. – Indiana University Press, 2020. – 320 p.
20. The future of the past: new perspectives on Ukrainian history / Edited by Serhii Plokhyy. – Cambridge, Massachusetts: Harvard Ukrainian Research Institute, 2016. – (Harvard papers in Ukrainian studies).

Допоміжна:

21. 30 років Незалежності України: наукове осмислення. Бібліографія / Упоряд. Д. Г. Стегній; Ред. З. Х. Мусіна; Наук. ред., вступ. ст.: Г. В. Боряк, В. В. Головка. Міністерство культури та інформаційної політики України; Національна історична бібліотека України; Інститут історії України НАН України;

- Український інститут книги. – К.: Вид. дім «Вініченко», 2021. – 635 с.
- 22.Бачинська О., Чухліб Т. Козацька Україна після зруйнування Запорозької Січі (1775-1905). – К.: Арій, 2021. – 352 с.
 - 23.Випробовуючи долю, гартуючи волю. Україна й українці в ХХ – на початку ХХІ ст. У 3-х кн. – Кн. 3: ТРИДЦЯТЬ РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ВИКЛИКИ, ВИПРОБУВАННЯ, ВІДПОВІДІ / Авт. кол.: В. Головка, Л. Якубова. НАН України. Інститут історії України. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2021.
 - 24.Даниленко В.М.,Крупина В.О., Кульчицький С.В., Лисенко О.Є., Стяжкіна О.В., Якубова Л.Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України.– Київ:Академперіодика, 2021.–544 с.
 - 25.Козицький Андрій. Дослідження Голодомору та геноцидні студії. – Львів : Видавництво «Апріорі», 2021. – 244 с.
 - 26.Присяга Війська Запорозького Низового 1762 року. Вид. 2-ге, доп. / Ред. кол.: Г. В. Папакін (гол. ред.), В. В. Рябцев (відп. ред.), В. А. Брехуненко, О. М. Бондар, Д. В. Бурім, С. М. Горобець, О. О. Маврін, Ю. А. Мицик, В. М. Піскун, А. П. Потьомкін, І. Л. Синяк, І. М. Ситий, Я. М. Файзулін, С. І. Шаменков; Упоряд., передм., комен. І. Синяк. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Кам'янець-Подільський: «Друкарня «Рута», Видавець Рябцев В. В., 2022. – 416 с.:іл.
 - 27.Присяга Охотницьких полків 1718 року / Упоряд., передм., комент. Івана Синяка; Ред. кол.: Г. В. Папакін (гол. ред.), В. В. Рябцев (відп. ред.), В. А. Брехуненко, О. М. Бондар, Д. В. Бурім, С. М. Горобець, Л. А. Дубровіна, О. О. Маврін, о. Ю. А. Мицик, В. М. Піскун, А. П. Потьомкін, І. Л. Синяк, І. М. Ситий, Я. М. Файзулін, С. І. Шаменков. – Кам'янець-Подільський: «Друкарня «Рута», Видавець Рябцев В. В., 2023. – 320 с.: іл. – (Джерела до вивчення козацтва. – Ч. 1, т. 4).
 - 28.Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. – 560 с.
 - 29.Хроніка української революції 1917-1921 рр. Науково-довідкове видання. – Ч. 1: 1917-1918 рр. / Авт. кол.: В. Верстюк (керівник), Г. Басара-Тилішак, О. Бойко, О. Кудлай, О. Лупандін, Т. Осташко, Р. Тимченко, В. Скальський. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2021. – 532 с.
 - 30.Eighteenth-Century Ukraine: New Perspectives on Social, Cultural, and Intellectual History / Edited by Zenon E. Kohut, Volodymyr Sklokin, Frank E. Sysyn. – McGill-Queen's University Press, 2023. – 672 p.
 - 31.Thomas M. Prymak. Ukraine, the Middle East, and the West. – McGill-Queen's University Press, 2021.

10. Інформаційні ресурси

1. Інститут історії України НАН України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/uk>
2. Електронна бібліотека НУБіП України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/17325>
3. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
4. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/>
5. Українська діаспорна електронна бібліотека – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/>